

23. અમે ગુજરાતી...

ક્રિકેટના મેદાનમાં સૌ મિત્રો એકઠા થયા. પરંતુ આજે ભવ્ય રમવા આવ્યો ન હોઈ, બધાં તેના ઘરે તેને બોલાવવા ગયાં. બેલ વગાડતાં જ ભવ્યની મમ્મીએ બારણું ખોલી સૌને અંદર બોલાવ્યાં. અંદર પહોંચતાંની સાથે જ સૌનાં કાન પર ભવ્ય અને તેની બહેન મૈત્રીનો અવાજ સંભળાયો. તેઓ ગીત ગાઈ રહ્યાં હતાં. ભવ્યની મમ્મીએ સૌને ઈશારાથી શાંતિથી બેસવા કહ્યું. ગીતના શબ્દો હતા...

જય જય ગરવી ગુજરાત!
જય જય ગરવી ગુજરાત,
દીપે અરુણ પ્રભાત જય જય ગરવી ગુજરાત.
ધ્વજ પ્રકાશશે ઝળહળ કસુંબી, પ્રેમ શૌર્ય અંકિત;
તું ભણવ ભણવ નિજ સંતતિ સહુને, પ્રેમભક્તિની
રીત
ઊંચી તુજ સુંદર જાત
જય જય ગરવી ગુજરાત.
ઉત્તરમાં અંબા માત,
પૂરવમાં કાળી માત,
છે દક્ષિણ દિશમાં કરંત રક્ષા કુંતેશ્વર મહાદેવ;
ને સોમનાથ ને દ્વારકેશ એ પશ્ચિમ કેરા દેવ-
છે સહાયમાં સાક્ષાત્
જય જય ગરવી ગુજરાત.

નદી તાપી નર્મદા જોય,
મહી ને બીજી પણ જોય.
વળી જોયા સુભટના જુદ્ધરમણ ને, રત્નાકર સાગર;
પર્વત પરથી વીર પૂર્વજો, દે આશિષ જયકર-
સંપે સોહે સૌ જાત,
જય જય ગરવી ગુજરાત.
તે અણહિલવાડના રંગ,
તે સિદ્ધરાજ જયસિંગ,
તે રંગ થકી પણ અધિક સરસ રંગ, થશે સત્વરે
માત!
શુભ શકુન દીસે મધ્યાહ્ન શોભશે, વીતી ગઈ છે
રાત,
જન ધૂમે નર્મદા સાથ,
જય જય ગરવી ગુજરાત.

— નર્મદ

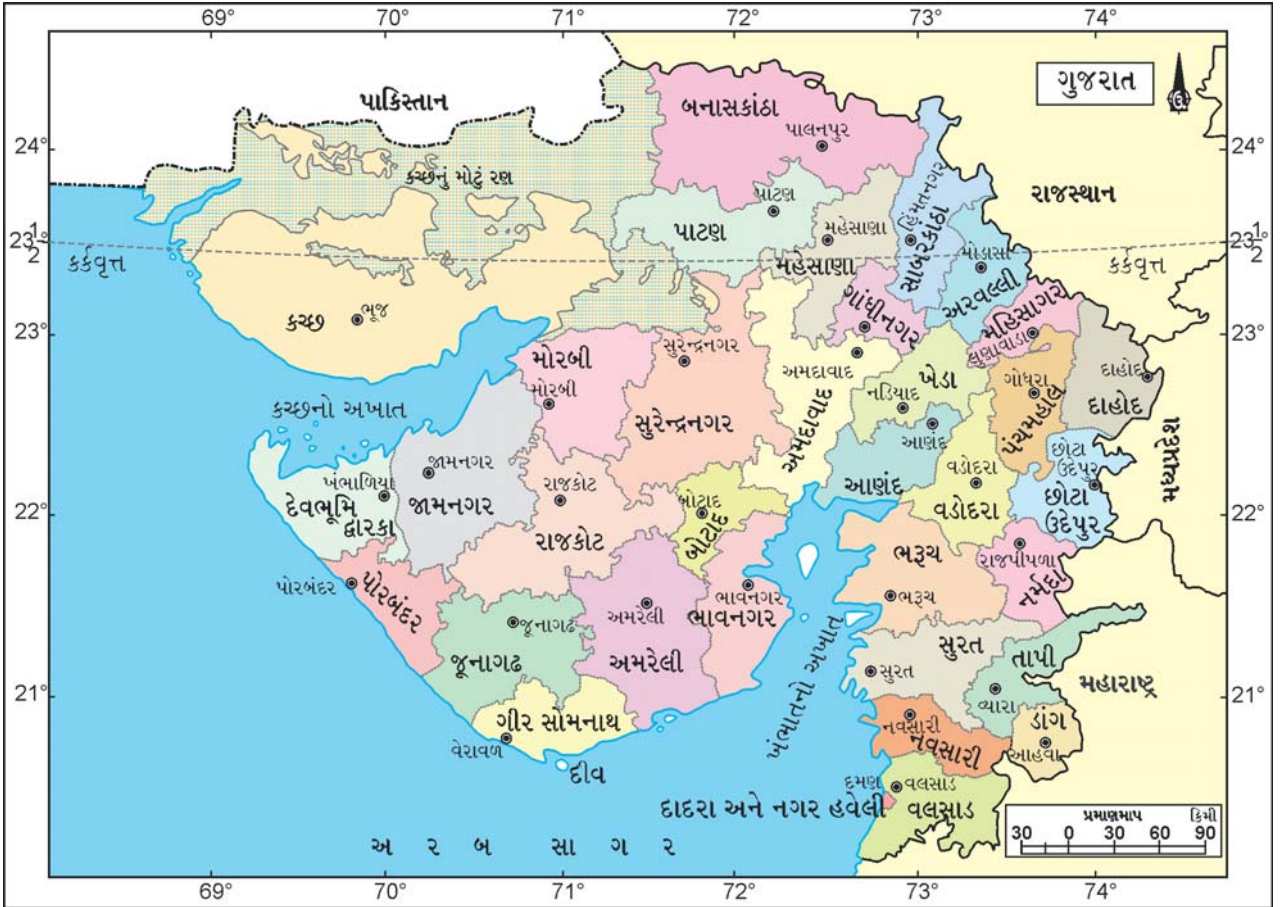

શિક્ષક માટે : ગુજરાત વિશે અન્ય કવિઓ દ્વારા રચવામાં આવેલ ગીત મેળવો અને વિદ્યાર્થીઓ સાથે વર્ગમાં સમૂહગાન કરાવો. વિદ્યાર્થીઓને ગીતમાં દર્શાવેલાં સ્થળો નકશામાં દર્શાવવા પ્રોત્સાહિત કરો. આ સ્થળો વિશે વધુ જાણકારી મેળવી તેની ચર્ચા કરો.

ગીત પૂરું થતાં જ, સૌ મિત્રો તાળીઓ વગાડતાં-વગાડતાં ભવ્યને મળવા તેના રૂમમાં ગયાં. ત્યાં ભવ્યની સાથે તેની બહેન મૈત્રી, ભવ્યના કાકા અને મામા બેઠા હતા. ભવ્યના કાકા હાર્મોનિયમ અને મામા તબલાં વગાડવામાં નિપુણ હતા.

સૌ મિત્રોના આવવાથી ભવ્ય પણ ખુશ થઈ ગયો. ભવ્યના મિત્ર જયે કાકાને પૂછ્યું, “કાકા આ ક્યું ગીત હતું ? મેં પહેલી જ વાર સાંભળ્યું.” કાકાએ સવિસ્તર જવાબ આપ્યો, “આ ગીત આપણા ગુજરાતની ઓળખ અને ગુજરાતનું ગૌરવ વધારનાર ગીત છે. આ ગીતમાં ગુજરાત રાજ્યની ભૌગોલિક સ્થિતિ અને વિશિષ્ટતાઓનું વર્ણન ખૂબ જ સુંદર રીતે કરવામાં આવ્યું છે. ગુજરાત રાજ્યની સ્થાપના પહેલી મે, 1960ના રોજ થઈ હતી. હાલમાં ગાંધીનગર તેનું પાટનગર છે. કવિ નર્મદ દ્વારા આ ગીતની રચના કરવામાં આવી હતી. ભવ્ય તેની શાળામાં ગુજરાત રાજ્યના સ્થાપનાદિન નિમિત્તે આ ગીત ગાવાનો છે. અમે તેની તૈયારી કરતા હતા.”

દેવ બોલ્યો : “હા, કાકા અમને પણ શીખવવામાં આવ્યું હતું કે આપણું ગુજરાત આશરે 1600 કિમી જેટલો સૌથી લાંબો દરિયાકિનારો ધરાવતું રાજ્ય છે. ગુજરાતના 15 જિલ્લાઓને દરિયાની સીમા અડે છે. આપણું ગુજરાત રાજ્ય વિસ્તારની દૃષ્ટિએ દેશમાં છઠ્ઠું અને વસતિમાં નવમા ક્રમનું મોટું રાજ્ય છે. ગુજરાતનું ક્ષેત્રફળ 1,96,024 ચોરસ કિલોમીટર (ભારતના કુલ વિસ્તારના 5.97 %) છે.” શિવે વાત આગળ વધારતાં કહ્યું : “ગુજરાતના ઉત્તર ભાગમાંથી કર્કવૃત્ત પસાર થાય છે.” ભવ્યથી પણ બોલ્યા વગર ન રહેવાયું. તેણે કહ્યું, “ગુજરાત રાજ્યની જમીનસીમા પડોશી દેશ પાકિસ્તાન સાથે અને ભારતનાં ત્રણ રાજ્યો રાજસ્થાન, મધ્યપ્રદેશ તેમજ મહારાષ્ટ્ર સાથે જોડાયેલી છે. આ ઉપરાંત, ગુજરાત ભારતનું એકમાત્ર એવું રાજ્ય છે, જે બે અખાત (કચ્છનો અખાત અને ખંભાતનો અખાત) ધરાવે છે.”

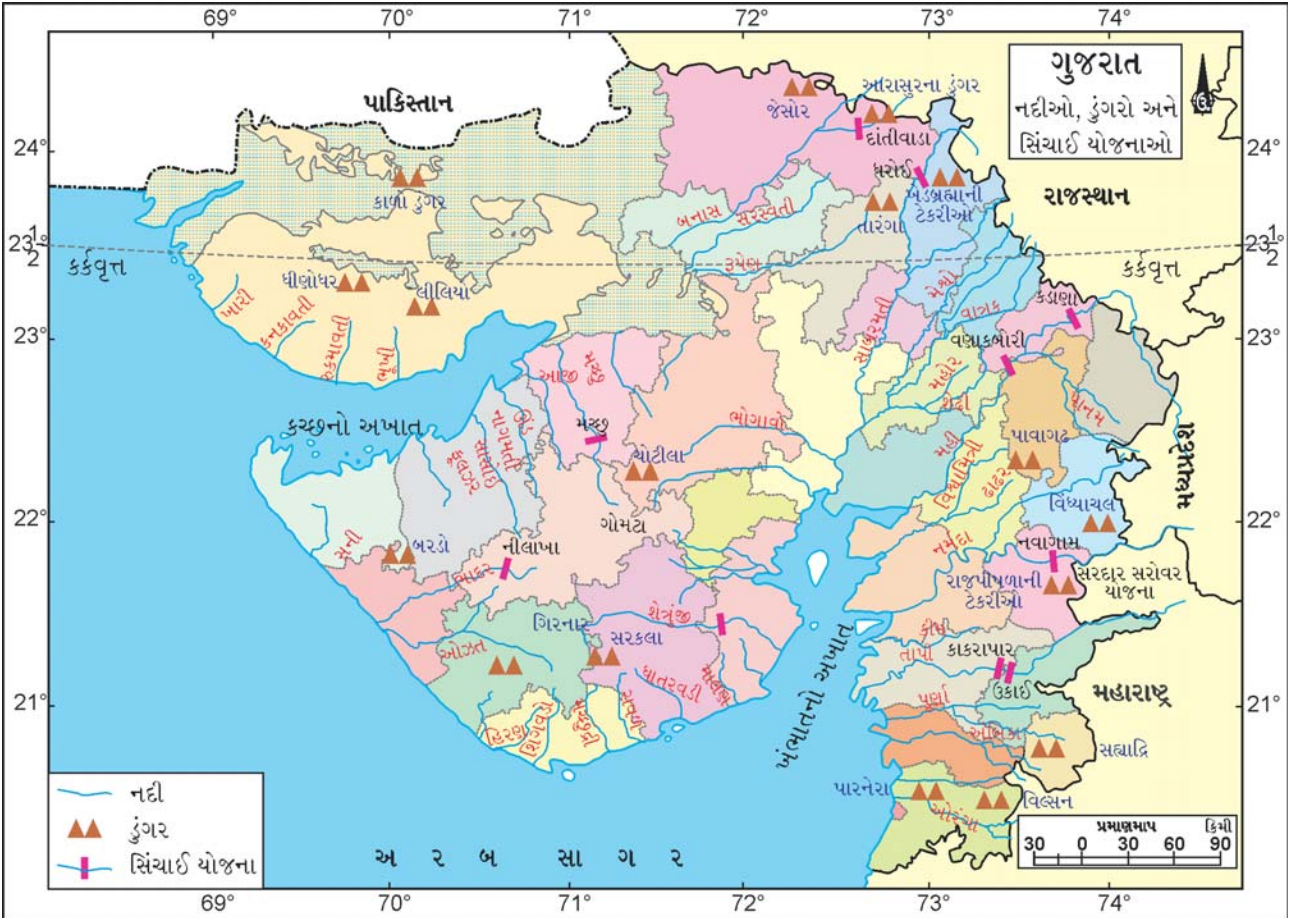

પાના નં. 206 પરના નકશામાંથી નીચે આપેલા પ્રશ્નોના જવાબ શોધીને લખો :

- ગુજરાત રાજ્યમાં કુલ કેટલા જિલ્લા છે ?
- ગુજરાત રાજ્યમાં વિસ્તારની દૃષ્ટિએ સૌથી મોટો જિલ્લો કયો છે ?
- ગુજરાત રાજ્યમાં વિસ્તારની દૃષ્ટિએ સૌથી નાનો જિલ્લો કયો છે ?
- કર્કવૃત્ત પસાર થતું હોય, તેવા ગુજરાતનાં કોઈ પણ ત્રણ જિલ્લાનાં નામ લખો.

વેદ થોડો ખચકાઈને બોલ્યો, “મામા, ગીતમાં મહી, તાપી અને નર્મદા નદીઓનાં જ નામ છે, તેના સિવાયની બીજી કઈ-કઈ નદીઓ ગુજરાતમાં વહે છે ?” મામાએ ખોંખારો ખાધો અને કહ્યું, “ગીતમાં કેટલીક નદીઓનાં જ નામ છે, પણ આ સિવાય સાબરમતી, બનાસ, ભાદર, શેત્રુંજી, ભોગાવો, મચ્છુ, વેલો, પૂર્ણા, વિશ્વામિત્રી જેવી નદીઓ ગુજરાતમાં વહે છે. સામાન્ય રીતે નદીઓ સાગરને મળતી હોય છે, પરંતુ કેટલીક નદીઓ સાગરને મળવાને બદલે રણમાં જ સમાઈ જાય છે. તેથી આવી નદીઓને અંતઃસ્થ નદીઓ અથવા કુંવારિકાઓ કહેવામાં આવે છે.” પ્રેમ બોલ્યો : “હું જ્યારે ‘સ્ટેચ્યૂ ઓફ યુનિટી’ જોવા ગયો હતો, ત્યારે મેં નર્મદા નદી પર બાંધવામાં આવેલ સરદાર સરોવર બંધની મુલાકાત લીધી હતી. જે રાજ્યની મહત્વની સિંચાઈ યોજના છે.” કાકા બોલ્યા : “શાબાશ, આ ઉપરાંત, તાપી, મહી, સાબરમતી વગેરે નદીઓ પર પણ બંધ બાંધવામાં આવ્યા છે.”

અમે ગુજરાતી...

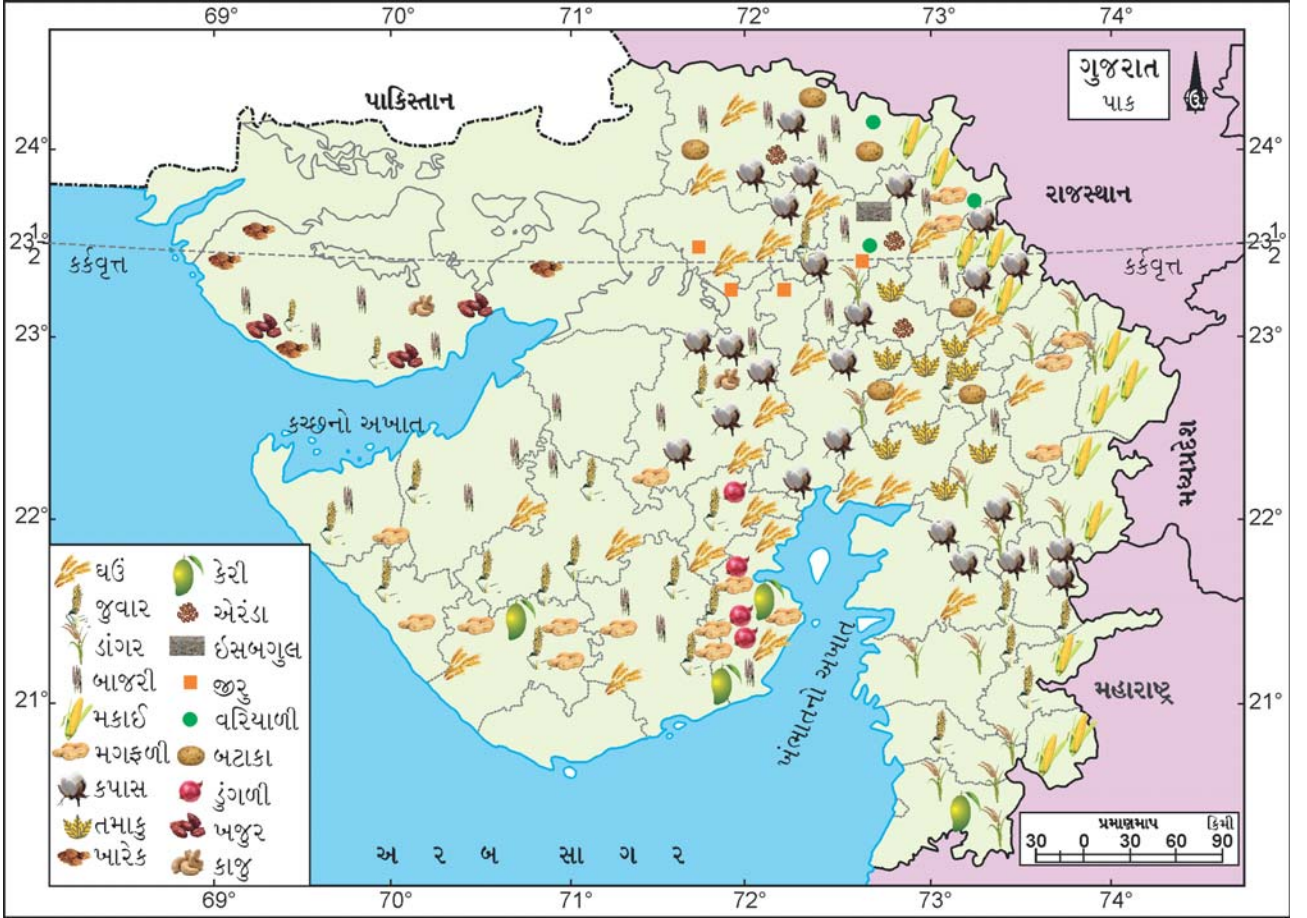

આગળના પાના નં. 207 પરના નકશામાંથી નીચે આપેલા પ્રશ્નોના જવાબ શોધીને લખો :

- પ્રકરણમાં આપેલ નદીઓ સિવાયની ગુજરાતની નદીઓની યાદી બનાવો.
- અંતઃસ્થ નદીઓની યાદી બનાવી, તેનું અંતિમ સ્થાન લખો.
- રાજ્યની સિંચાઈ યોજનાઓ તથા તે કઈ નદી પર બાંધવામાં આવેલ છે તે વિગતે લખો.
- ગુજરાતના ડુંગરાળ વિસ્તારો વિશે માહિતી એકત્રિત કરીને વર્ગમાં રજૂઆત કરો.

ઝીલે કહ્યું, “હું એકવાર મારા કાકા જોડે બનાસકાંઠા જિલ્લાના માનપુર ગામે ગયો હતો ત્યાં ખૂબ જ ઠંડી હતી. જ્યારે હું અને કાકા ખેતરમાં ગયા ત્યારે મેં જોયું કે ત્યાં ઘઉં વાવવામાં આવેલા હતા. જ્યારે બાજુના ખેતરમાં બટાટા વાવવામાં આવ્યા હતા. કાકાએ કીધું કે જમીન જેવા પ્રકારની હોય તે પ્રમાણે તેમાં પાક લેવામાં આવે છે. શિયાળામાં લેવાતા પાક રવીપાક તરીકે ઓળખાય છે.”

ઉપરના નકશામાંથી નીચે આપેલા પ્રશ્નોના જવાબ શોધીને લખો :

- ગુજરાત રાજ્યમાં થતા પાકની જિલ્લાવાર યાદી બનાવો.
- જુદા-જુદા પાકનું રવીપાક, જાયદ પાક અને ખરીફ પાકમાં વર્ગીકરણ કરો.

શિક્ષક માટે : વિદ્યાર્થીઓને જુદી-જુદી ઋતુઓમાં થતાં પાક વિશે સમજ આપવી. આ પાકનું રવીપાક, ખરીફ પાક અને જાયદ પાકમાં વર્ગીકરણ કરાવવું.

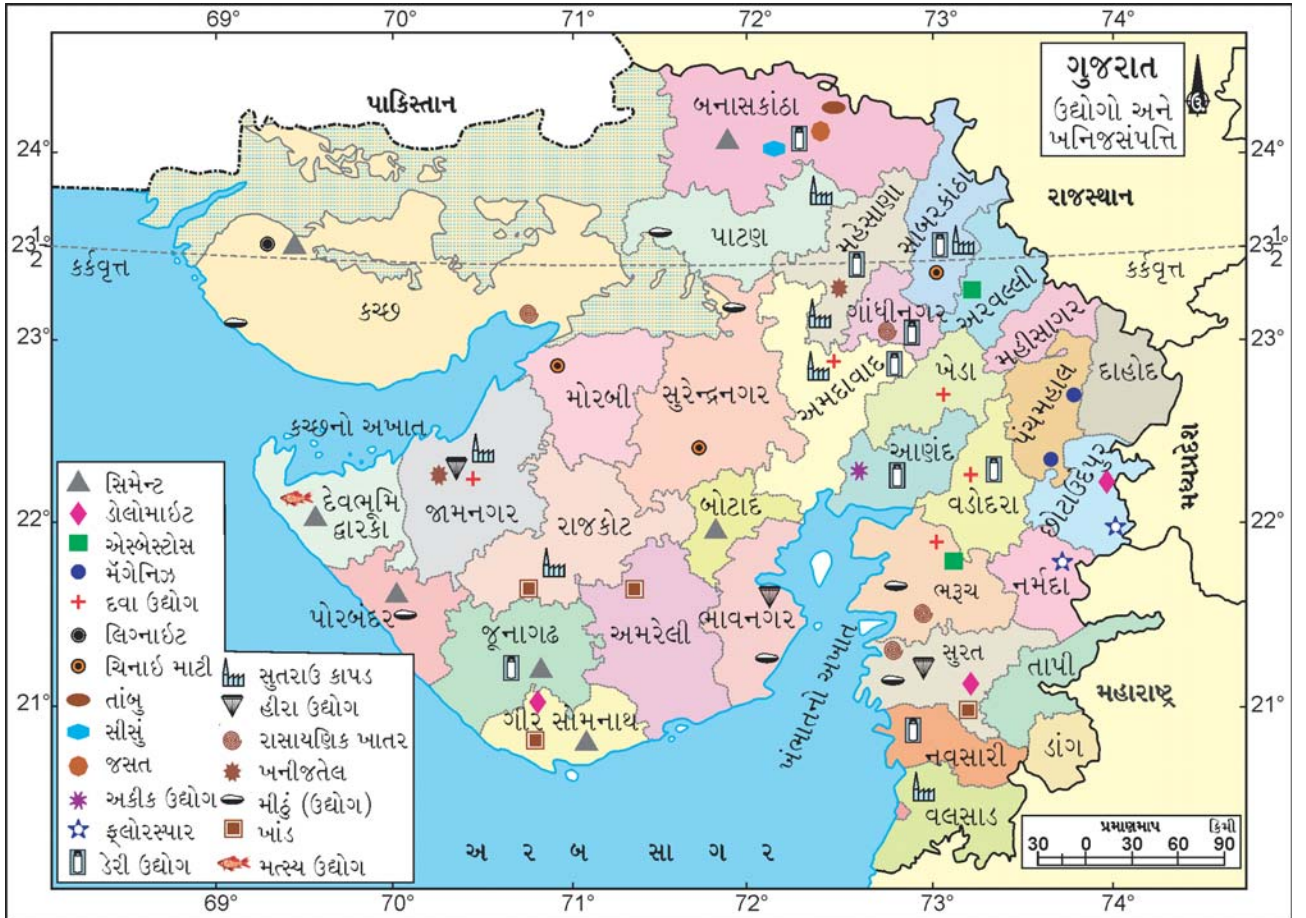
રવીપાક	
જાયદ પાક	
ખરીફ પાક	

પ્રથમ તરત જ બોલ્યો, “હું પણ મારા ફોઈને ત્યાં વેકેશનમાં રહેવા ગયો હતો. તેમના વાડામાં પાંચ ગાય, ચાર ભેંસ અને બે નાનાં-નાનાં બચ્ચાં હતાં : એક ધોળું અને બીજું કાળું. ફૂઆ રોજ ગાય અને ભેંસનું દૂધ ગામની ડેરીમાં આપવા જતા હતા. ગામની ડેરીમાં આણંદમાં આવેલી અમૂલ ડેરી, ત્રિભુવનદાસ પટેલ તેમજ ડૉ. વર્ગીસ કુરિયનના ફોટા લગાડેલા હતા. ડૉ. કુરિયનના ફોટા નીચે ‘શ્વેત ક્રાંતિના પ્રણેતા’ એમ પણ લખેલું હતું.”

ભવ્યનાં મમ્મી બધા માટે કપમાં દૂધ લાવ્યાં. મૈત્રીએ કહ્યું, “મમ્મી, આ કપ તો આપણે મોરબીથી લાવ્યાં હતાં તે જ છે ને! અવનવી કેટલા બધા પ્રકારની ડિઝાઈનવાળા કપમાંથી મેં અને તમે આ કપ પસંદ કર્યા હતા.”

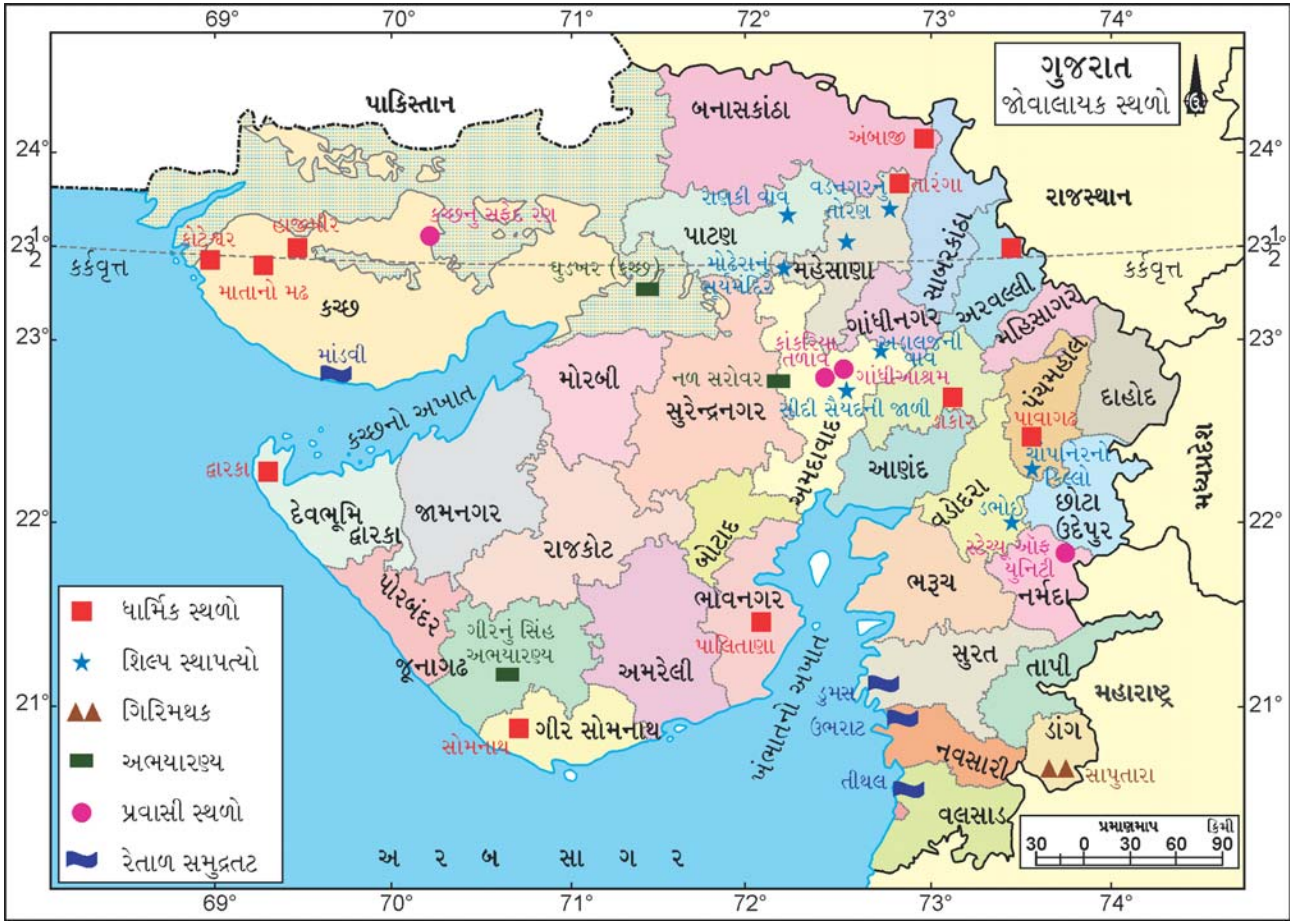
દૂધ પીતાં-પીતાં સામે ટેબલ પર મૂકેલા ચરખાને જોઈ હર્ષે ભવ્યને પૂછ્યું, “આ શું છે ? તે ક્યાંથી લાવ્યા ?” કાકાએ કહ્યું : “આ ચરખો છે. હું અને ભવ્ય ગાંધીઆશ્રમ (સાબરમતી આશ્રમ) જોવા ગયા હતા ત્યારે એ ચરખો લાવ્યા હતા. ગાંધીજીએ ચરખા દ્વારા સ્વદેશી ચીજવસ્તુઓના ઉપયોગની અને વિદેશી વસ્તુઓનો ઉપયોગ નહિ કરવા માટેની લડત ઉપાડી હતી.”

- વિવિધ ડેરીઓ અને તેમના જિલ્લા દર્શાવતી યાદી તૈયાર કરો.
- ગુજરાતમાં વિકાસ પામેલા વિવિધ ઉદ્યોગોની યાદી બનાવો.

અમે ગુજરાતી...

ચર્ચા કરો અને નોટબુકમાં લખો :

- જિલ્લાવાર જોવાલાયક સ્થળોની યાદી તૈયાર કરી, તમારા વર્ગમાંથી કોણે ક્યાં ક્યાં સ્થળોની મુલાકાત લીધી છે ? ચર્ચા કરો.
- તમે જોયું હોય તે સ્થળનું નામ અને તેની વિશિષ્ટતા લખો.
- તમારા અને તમારા પડોશી જિલ્લાઓમાં આવેલ વિવિધ ધર્મોનાં ધાર્મિક સ્થળોની યાદી બનાવો અને તેમાંથી કોઈ પણ બે સ્થળ વિશે લખો.

મામાની નજર વ્રજે પહેરેલા ટી-શર્ટ પર પડી. તેની પર છાપેલા ફોટાને જોઈ તેમણે બધાંને પ્રશ્ન કર્યો, “આ કયા મંદિરનો ફોટો છે ? કોઈને ખબર છે ?” બધાંએ નકારમાં માથું ધુણાવ્યું. મામાએ કહ્યું, “આ ફોટો બનાસકાંઠા જિલ્લામાં આવેલ અંબાજી માતાના મંદિરનો છે. બનાસકાંઠાથી વલસાડ જિલ્લા સુધીમાં તળગુજરાતનો ડુંગર વિસ્તાર વિસ્તરેલો છે.” વાત આગળ વધારતાં કથને કહ્યું, “હા, મામા. અમે ડાંગના ડુંગરાળ પ્રદેશમાં આવેલા ગુજરાતના એકમાત્ર ગિરિમથક સાપુતારા ગયા હતા, તે સમુદ્રથી લગભગ 1000 મીટરની ઊંચાઈએ આવેલું છે.”

